

A Balatonfüredi Szeretetház (1870–1932)

Magyarországon az 1868-as népoktatási törvényt követően pedagógiai kibontakozás kezdődött. A liberális gondolkodású Eötvös József kultuszminisztériumi állásokba a legképzettebb világot járt szakembereket ültette. Közéjük tartozott a svájci tapasztalatszerő újáról hazatért pedagógus, Molnár Aladár is.

Ő – már mint miniszteri osztálytanácsos – vetette fel 1870-ben egy hazai szeretetház alapításának gondolatát. Pestalozzi nevelési és oktatási elveinek megvalósítását (a tanulás és a termelő munka összekapcsolását) tűzte ki célul. A magyarországi intézet modelljét a Bern melletti bachteleni intézetben látta. Indítványát többek között a Budai Népnevelési Egyletben is fölvetette, és a felállítandó iskola célját a következőképpen fogalmazta meg: "...Magyar, Erdélyországban is a közönség buzgalmának segítségével e sok veszendőből (gondviseletben szegény, rászorult, de nem bűnöző gyerekek) kezdetben talán egypár százat, majd később egy pár ezret megmenteni és munkás cselédekké és iparosokká nevelni fel..."¹

A svájci gyakorlati pedagógia magyarországi meghonosítására már korábban is történt kísérlet. 1845-ben a Debrecen melletti Zeleméren szerveztek hasonló intézetet. Ehhez a mintát Fellenberg és Wehrli intézetei szolgáltatták. A Gönczy Pál vezette iskola rövid életű volt, mivel a szabadságharcot leverő cári csapatok 1849-ben teljesen feldúlták.²

Molnár Aladár a felállítandó szeretetház helyét Balatonfüreden jelölte ki édesapja, Molnár Dénes iskolaszéki elnök villájában,³ vezetésére pedig az Eötvös hivatalos meghívására Magyarországra érkező Wéber Edét javasolta és bízta meg. Az intézet igazgatóhelyettese Écsy László lett, fővédnöke pedig a Balatonfelvidéki Népnevelési Egylet, amely 1870. november 25-i közgyűlésén igazgatótanácsot választott. Ennek tagja lett többek között Molnár Aladár, Eötvös József és Jókai Mór is.⁴

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium indítványára országos gyűjtés indult az intézet javára. A közadakozásra szólító felhívás igen eredményesnek bizonyult, hiszen viszonylag rövid idő alatt 32 687 Ft 33 krajcár gyűlt össze, amelyhez Eötvös a minisztériumi költségvetésből 17 000 Ft államsegélyt adott.⁵ Ez az összeg már elegendő volt arra, hogy az intézet néhány heti fennállása után saját helyiséget vásároljon. A szeretetház létezését 1870. november 21-től számíthatjuk, mivel ekkor vették fel az első árvát (Bertalan Imrét), és Molnár Aladár már december 18-án meg tudta vásárolni az 1782-ben épült Széchenyi-féle kastélyt.⁶ Ebben az épületben működött a balatonfüredi szeretetház egészen 1932-ben bekövetkezett megszűnéséig.

Az intézet feladata nemcsak az anyagiilag vagy erkölcsileg veszélyeztetett gyermekek nevelése és oktatása volt, hanem az ilyen intézetek részére tanítók képzése is. A szeretetház – a nevelőotthon mellett – elemi és felső népiskola, ugyanakkor tanítóképző is volt. Az oktató-nevelő munka családokban zajlott, melyek élén egy-egy családtanító állt. A pedagógiai munka fontos része volt a munkaoktatás, amely nem csupán a háziipari tevékenységek oktatását jelentette (kefekötés, szalmakalapfonás stb.), hanem a gyümölcsstermesztés és a szőlőművelés elméleti és gyakorlati képzését is. Ez utóbbiakhoz kiváló terepül szolgált az időközben a szeretetház fiókéntévé lett Balatonfüredi Szőlőműves Felsőnépiskola tangazdasága.

A növendékek száma az induláskor 13 volt, ami 1871. augusztus végéig 22-re növekedett.⁷ Negyven év alatt 504-en kerültek ki az iskola falai közül. A rövid életű tanítóképzésben pedig mindössze kilencen kaptak ún. szegénynevelői oklevelet.⁸ Közülük néhányan a szeretetház tanítói lettek.

A nevelő és gondozószemélyzet kezdetben hét főből állt. Ezek: Wéber Ede igazgató, Bede Dénes családtanító, Wéber Emma háziánya, Kanovics József vallástanító, az intézeti orvos, a főzőnő és a vincellér.⁹ Az 1898–1899-es tanévben a nevelőszemélyzet az igazgatón kívül már két hitoktatóból és három családtanítóból állt. A segédszemélyzet létszáma is nőtt, hiszen a főzőnő mellett ekkor két szolgáló is dolgozott, de volt szabó, kocsis, béres és mindenes is. Rajtuk kívül alkalmaztak még két bejáró mosónőt és egy havibéres munkást a külső konyhakert rendben tartására.¹⁰

A szeretetházba vallási és nemzetiségi különbség nélkül felvehető volt minden olyan hat és tíz év közötti árva, aki szellemileg és testileg megfelelt az intézet követelményeinek. A növendékeket még ruhával is ellátták. A családokba életkor szerint válogatták őket. Az 1898–1899-es tanévben például az 1. családba a legidősebbek kerültek, akik már a 6. elemi járták. Ők végezték a konyhakerti, faiskolai és gazdasági munkát. A 2. családba az ún.

középkorúak voltak beosztva, a 4. és 5. elemi osztályból. Feladatuk – a lakóhelyük előtti díszkert gondozása mellett – az 1. család kisegítése volt. A 3. családot a legkisebbek alkották. Ők még csak az elemi iskola 1., 2. és 3. osztályát járták. Mivel némelyikük öltözködni sem tudott önállóan, ezért egy-két nagyobb fiú volt melléjük beosztva. A kicsinyek feladata egyébként az udvar tisztogatása és a díszkert rendbentartása volt.¹¹

A növendékek tizenhat éves korukban hagyták el a szeretetházat. További sorsukról az iskola értesítőiben találunk adatokat. Így például 1898-ban heten kerültek ki az intézet falai közül. Kettőn asztalos mellé szegődtek, mások a szíjgyártó, kovács és vincellér szakmát választották. Kettőn pedig pékek kívántak lenni.¹²

Fontos elmondanunk, hogy az intézetben a tanítás és a nevelés kizárólag magyar nyelven folyt. Azonban 1871 végéig a tanítási órákon megengedett volt a német nyelv használata. Erre azért volt szükség, mert az akkori igazgató (Wéber Ede) a magyar nyelvet még nem sajátította el. Nyelvi gondjai azonban hamarosan megszűntek. Egy balatonfüredi szolgabírótól egy év leforgása alatt megtanult magyarul.¹³ A legtöbb növendék is magyar anyanyelvű volt. Az 1880–1881-es tanévben például 46 magyar, 12 szlovák, 2 román és 1 német nemzetiségű gyermek tanult a szeretetházban.¹⁴

A balatonfüredi intézet kezdetben még gazdaságilag is eredményesen működött. A töretlen fejlődésben az első visszaesés 1887-ben következett be, amit az elégtelen anyagi ellátottság okozott. Ekkor a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium gyors közbelépése mentette meg az iskolát a csődtől.¹⁵ Végül 1890-ben sor került az államosításra. Ezt követően az intézet felvette Rudolf trónörökös árvájának a nevét, és mint Balatonfüredi Állami Erzsébet Szeretetház működött egészen 1932-es megszűnéséig.

Az iskola jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy „62 év alatt 672 otthontalanná vált, utcán csavargó, a társadalomból kiteszított árva gyermek került vissza a normális életbe, s mindnyájan az akkori társadalom becsületes és munkálkodó részeseivé váltak”¹⁶ A kor egyik legjelentősebb pedagógiai vállalkozásának tekinthetjük, amely további hazai szeretetházak létrehozását inspirálta.

Pintér László

¹ Néptanítók Lapja, 1870. november 17. 689. old.

² A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek a közoktatás 1870. és 1871. évi állapotáról szóló, s az országgyűlés elé terjesztett jelentése. Buda, 1872. 111. old.

³ A mai Jókai Mór u. 4. szám alatti épület.

⁴ Zalai Tanközlöny, 1871. január 12. 9. old.

⁵ *Kotnyek István*: A zalai népoktatás Eötvös minisztersége idején. Gölcseji Helikon. Honismereti Közlemények 4. Kisfaludy Sándor emlékszám a költő születésének 200. évfordulójára. Zalaegerszeg, 1972. 118. old.

⁶ Az arácsi Széchenyi-kastély és a Szakiskola története 1782–1935–1985. A balatonfüredi Széchenyi Ferenc Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet 50 éves jubileumi kiadványa. Balatonfüred, 1985. B.A.G. 27. old.

⁷ Zalai Tanközlöny, 1871. augusztus 24. 242. old.

⁸ Magyar Paizs, 1910. november 24. 2. old.

⁹ Zalai Tanközlöny, 1871. április 20. 121. old.

¹⁰ A balatonfüredi Erzsébet-Szeretetház VII. értesítője az 1898–1899. tanévről. Összeállította: *Kanovics György*. Veszprém, 1899. Krausz A. fia ny. 4. old.

¹¹ Uo. 10. old.

¹² Uo. 7. old.

¹³ *Hulej Endre-Ö. Kovács József*: Wéber Ede és Helvécia. Egy svájci polgár Magyarországon. Helvécia, 1987. Helvéciai Állami Gazdaság. 18. old.

¹⁴ *Kotnyek István*: Alsófokú oktatás Zala megyében 1918-ig. Zalaegerszeg, 1978. Zala Megyei Levéltár. 192. old.

¹⁵ Zalamegye, 1887. január 30. 3. old.

¹⁶ Az Arácsi Széchenyi-kastély és a Szakiskola története 1782–1935–1985. Balatonfüred, 1985. B.A.G. 50. old.